

ΤΙ ΣΗΜΑΤΟΔΟΤΕΙ Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΗΝΗ ΤΟ 1910

Ι. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος αποτελεί μια ιδιοφυή και ξεχωριστή πολιτική προσωπικότητα της νεότερης ελληνικής ιστορίας η οποία άλλαξε ριζικά την κρατική οντότητα της Ελλάδας, γεγονός το οποίο του προσέδωσε τον τίτλο του Εθνάρχη. Η εμφάνισή του στην πολιτική σκηνή και η άνοδός του στην εξουσία το 1910 σηματοδοτεί την πιο γενναία και φιλόδοξη προσπάθεια εκσυγχρονισμού και ανασύστασης του κράτους, βασισμένη σε τολμηρά, φιλόδοξα, αλλά εναρμονισμένα πάντα με τις ανάγκες και τις προσδοκίες της κοινωνίας, οράματα.

Θέσπισε και προώθησε τις αρχές της ισότητας, της ισονομίας και της ελεύθερης έκφρασης. Προστάτευσε τα πολιτικά δικαιώματα, κατοχύρωσε τα αντίστοιχα ατομικά και έκανε πράξη τις θεωρίες της φιλελεύθερης ιδεολογίας. Συνδύασε το μέχρι τότε ασυμβίβαστο μεταξύ του αλτρωτισμού και του εκσυγχρονισμού.

Η δράση του εντοπίστηκε τόσο στο δημόσιο όσο και τον ιδιωτικό βίο των Ελλήνων πάντα όμως σύμφωνα με τα κελεύσματα της εποχής και της κοινωνίας. Προκειμένου να αποτρέψει τον εθνικό διχασμό, ο οποίος θα εμπόδιζε την υλοποίηση υψηλών εθνικών στόχων, ακολούθησε μετριοπαθή πολιτική απέναντι στη μοναρχία παρά τις έντονες αντιδράσεις στελεχών της Κυβέρνησής του.

Με τη συμβολή της δραστήριας και ριζοσπαστικής κοινοβουλευτικής ομάδας των Κοινωνιολόγων που διέθετε με επικεφαλής τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου, επιδόθηκε σε ένα σημαντικότατο και πολυσχιδές πρόγραμμα εκσυγχρονισμού του κράτους, το οποίο μετέβαλε ριζικά την Ελλάδα και την κατέστησε αναγνωρίσιμη δύναμη στο διεθνές πολιτικό γίγνεσθαι.

Σε υλοποίηση της «Μεγάλης Ιδέας», ως αποτέλεσμα του προϋπάρχοντος αισθήματος αλτρωτισμού που διακατείχε την ελληνική κοινωνία, προέβει σε ενοποίηση της χώρας με την απελευθέρωση εδαφών κατεχομένων υπό άλλων δυνάμεων και την επέκταση των συνόρων της ελληνικής επικράτειας.

ΙΙ. ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ.

Αφετηρία των θεσμικών μεταρρυθμίσεων του Ελευθερίου Βενιζέλου αποτέλεσε η Συνταγματική αναθεώρηση το 1911 του ισχύοντος, από το 1864, Συντάγματος. Ο εκσυγχρονισμός της νομοθεσίας στους τομείς του πολιτεύματος, της δημόσιας διοίκησης και της κοινωνικής πολιτικής επέτρεψε στον Εθνάρχη να υλοποιήσει το συνολικό μεταρρυθμιστικό του πρόγραμμα στα πλαίσια της καθολικής οργάνωσης της ίδιας της ελληνικής κοινωνίας

Στα πλαίσια του εκσυγχρονισμού του πολιτεύματος μείωσε το όριο ηλικίας των υποψηφίων βουλευτών από το 30 στο 25 έτος, απέκλεισε τους εν ενεργεία στρατιωτικούς από το βουλευτικό αξίωμα και καθιέρωσε το «ασυμβίβαστο» της βουλευτικής ιδιότητας με

ορισμένες προνομιακές θέσεις ιδιωτικών εταιριών ή επιχειρήσεων. Ίδρυσε το εκλογοδικείο, δηλαδή ειδικό δικαστήριο αποτελούμενο από τακτικούς δικαστές με αρμοδιότητα τον έλεγχο και την επικύρωση των εκλογών που μέχρι τότε (1911) ήταν αρμοδιότητας της Βουλής των Ελλήνων. Καθιέρωσε την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων του πολίτη, όπως της προσωπικής ελευθερίας και του «ασύλου της κατοικίας» και θεσμοθέτησε την ελευθερία του τύπου.

Στον τομέα της δημόσιας διοίκησης, ως βασική προϋπόθεση του εκσυγχρονιστικού του προγράμματος, θεσμοθέτησε το «Κράτος Δικαίου» που απέτρεπε τις αυθαιρεσίες των οργάνων της κρατικής εξουσίας και επέβαλε τη Συνταγματική νομιμότητα των ενεργειών τους. Καθιέρωσε τη μονιμότητα και το αμετάθετο των δημοσίων υπαλλήλων προς απεξάρτηση της δημόσιας διοίκησης από την εκάστοτε πολιτική εξουσία. Κατοχύρωσε τη δικαστική ανεξαρτησία μέσω της καθιέρωσης της μονιμότητας των δικαστών και της ανάθεσης στο Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο της αρμοδιότητας σχετικά με τις τοποθετήσεις, μεταθέσεις και προαγωγές τους. Επανίδρυσε το Συμβούλιο της Επικρατείας το οποίο όμως πρωτολειτούργησε το 1929. Ίδρυσε, τέλος, το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας με τη συμβολή και εποπτεία του οποίου ψηφίστηκαν το 1914 Βασικοί Νόμοι για τα εμποροβιομηχανικά επιμελητήρια (Ν. 280), τα σωματεία (Ν. 181) και τους γεωργικούς συνεταιρισμούς (Ν. 602).

Όσον αφορά την κοινωνική πολιτική, καθιέρωσε την υποχρεωτική και δωρεάν στοιχειώδη εκπαίδευση και την αναμόρφωση του Εργατικού Δικαίου με πλήθος νομοθετημάτων τα οποία άλλαξαν ριζικά το εργασιακό καθεστώς. Η εργατική νομοθεσία του θεωρείται προοδευτική και φιλεργατική σε πανευρωπαϊκή κλίμακα. Απαγόρευε την παιδική εργασία, τη νυχτερινή εργασία των γυναικών, ρύθμιζε το ωράριο εργασίας, καθιέρωνε την αργία της Κυριακής, ενώ παράλληλα μεριμνούσε για τα εργατικά σωματεία, την υγιεινή και ασφάλεια στους χώρους εργασίας.

III. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος αντιλαμβανόμενος ότι η εκπαίδευση αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο για την ανάπτυξη και την πρόοδο που στόχευε η εκσυγχρονιστική πολιτική του, προέβει σε σημαντικές εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις.

Το πνεύμα αυτών στηριζόταν στην αρχή «εις εκάστην κοινωνικήν τάξιν η εις αυτήν αναγκαιούσα γενική μόρφωσις». Αφετηρία των μεταρρυθμίσεων αποτέλεσε η στοιχειώδης εκπαίδευση (Δημοτικό) η οποία πέραν του γεγονότος ότι έγινε υποχρεωτική και δωρεάν αυξήθηκε σε διάρκεια από 4 σε 6 έτη. Ταυτόχρονα άλλαξε το περιεχόμενο και τη μορφή των διδακτικών βιβλίων. Στα νέα βιβλία κυριάρχησε το δόγμα «οφείλουσι να είναι γεγραμμένα εις την κοινήν ομιλουμένην (δημοτικήν) γλώσσαν απηλλαγμένην παντός αρχαϊσμού». Χαρακτηριστικά και πρότυπα βιβλία της περιόδου αποτελούν «το Αλφαβητάρι με τον ήλιο» και το αναγνωστικό της Γ΄ Δημοτικού «Σαν τα ψηλά βουνά» για τα οποία ο Βενιζέλος ήταν ιδιαίτερα υπερήφανος και θεωρούσε, σύμφωνα με το λογοτέχνη Παύλο Νιρβάνα, ότι αποτελούσαν τη μεγαλύτερη προσφορά του προς τις νεότερες γενιές.

Ανταποκρινόμενος στις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της εποχής νομοθέτησε την ίδρυση τριών «Ειδικών διδασκαλείων», της τεχνικής εκπαίδευσης, της Γυμναστικής και των καθηγητών Γαλλικής. Συνεχίζοντας την εκπαιδευτική του μεταρρύθμιση αναδιοργάνωσε με

δύο βασικούς νόμους των ετών 1914 και 1917 το «Σχολείον Τεχνών» το οποίο μετονομάστηκε σε «Εθνικόν Μετσόβιον Πολυτεχνείον» και έγινε ισότιμο με το Πανεπιστήμιο. Το 1919 ίδρυσε το Χημικό Τμήμα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και το 1920 δύο Νέες Πανεπιστημιακές σχολές, την «Ανωτέρα Γεωπονική Σχολή» και την Ανωτάτη σχολή «Εμπορικών Σπουδών».

IV. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ.

Η οικονομική πολιτική του Ελευθερίου Βενιζέλου στηρίχθηκε αρχικά στην οικονομική μεταρρύθμιση της κυβέρνησης Στέφανου Δραγούμη. Το πρώτο βήμα για τον εκσυγχρονισμό της οικονομίας αποτέλεσε η δημιουργία εξειδικευμένων οικονομικών υπηρεσιών τις οποίες έθεσε υπό την αιγίδα του νεοϊδρυθέντος Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας.

Αναφορικά με την πολιτική που ακολούθησε στον τομέα της βιομηχανικής ανάπτυξης, καθοριστικό ρόλο έπαιξαν σημαντικές και χρόνιες παθογένειες της ελληνικής οικονομίας και αντιλήψεις της κοινωνίας. Η ανυπαρξία κεφαλαίων για χρηματοδότηση της βιομηχανίας, η έλλειψη τεχνικής κατάρτισης του εργατικού δυναμικού για τη στελέχωσή της και η εδραιωμένη αντίληψη ότι η οικονομική ανάπτυξη της χώρας δεν ωφελούσε να στηριχθεί στη βιομηχανία διότι αυτή στερούταν συγκριτικών πλεονεκτημάτων, αποτέλεσαν τους καθοριστικούς παράγοντες για τη διαμόρφωση της πολιτικής του απέναντι στη βιομηχανία. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι οι εμπορικές τράπεζες, μεταξύ των οποίων και η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, είχαν αποκλείσει τις βιομηχανικές επιχειρήσεις από τον κύκλο της πιστωτικής και επιχειρηματικής πολιτικής τους. Ωστόσο, ο Βενιζέλος χωρίς να αναπτύξει βιομηχανική πολιτική, άσκησε την αναγκαία «βιομηχανική προστασία» και βελτίωσε τη θέση της εγχώριας βιομηχανίας η οποία επιδόθηκε στην παραγωγή καταναλωτικών αγαθών. Αυτό συνετέλεσε στη μείωση της συναλλαγματικής αιμορραγίας και την εξοικονόμηση άκρως απαραίτητων πόρων.

Στον τομέα της αγροτικής οικονομίας η πολιτική του ήταν περισσότερο ευέλικτη και αποδοτική καθώς έθεσε τις βάσεις αγροτικής πολιτικής, η οποία μέχρι τότε ήταν ανύπαρκτη. Καθιέρωσε θεσμούς «γεωργικής πίστης» στα πλαίσια των οποίων εντάσσεται και η ίδρυση της Αγροτικής Τράπεζας. Συνέδεσε την αγροτική οικονομία με τη βιομηχανική ανάπτυξη μέσω της εκβιομηχάνισης και εκμηχάνισης μέρους της γεωργικής παραγωγής αναλόγου συνθηκών. Διένειμε καλλιεργήσιμη γη στους ακτήμονες και προώθησε την αναδιάρθρωση και εκμηχάνιση των καλλιεργειών.

Οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις και η πολιτική σταθερότητα συνετέλεσαν στην ανάπτυξη και σταθεροποίηση της ελληνικής οικονομίας καθώς και τη δημιουργία των πρώτων αποθεματικών. Σημειωτέον ότι το 1911 ο κρατικός προϋπολογισμός έκλεισε πλεονασματικός. Συνέπεια όλων αυτών ήταν η αναβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας η οποία κατέστησε προσβάσιμο και συγκριτικά ευνοϊκό τον εξωτερικό δανεισμό. Έτσι, τόσο το κόστος υλοποίησης του εξοπλιστικού προγράμματος των ενόπλων δυνάμεων όσο και αυτό των πολέμων που ακολούθησαν αντιμετωπίστηκε χωρίς ιδιαίτερους οικονομικούς κλυδωνισμούς.

V. ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΝΟΠΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ.

Ο εκσυγχρονισμός των ενόπλων δυνάμεων αποτέλεσε για τον Ελευθέριο Βενιζέλο άμεση προτεραιότητα. Ανέλαβε ο ίδιος προσωπικά το Υπουργείο «Στρατιωτικών και Ναυτικών» και επιδόθηκε σε ένα σημαντικό έργο εκσυγχρονισμού. Η ταπεινωτική ήττα του 1897 σε συνδυασμό με την πολιτική αστάθεια που ακολούθησε οδήγησαν τις ένοπλες δυνάμεις στα πρόθυρα διάλυσης. Η έλλειψη πειθαρχίας, στρατιωτικού φρονήματος και ομόνοιας συνετέλεσαν στην ανάπτυξη υπό μορφή «παραφυάδος» του στρατιωτικού συνδέσμου ο οποίος επέδειξε αποσταθεροποιητικές δραστηριότητες με αποκορύφωμα το πραξικόπημα στο Γουδί (1909) και επιδείνωσε την ήδη τεταμένη κατάσταση.

Το πρόγραμμα εκσυγχρονισμού που εφάρμοσε ο Βενιζέλος περιελάμβανε την ισόρροπη αναβάθμιση έμφυχου υλικού και εξοπλισμού. Ολοκληρώνοντας τις επαφές που είχε ξεκινήσει ο Στέφανος Δραγούμης με ξένους διοργανωτές, ανέθεσε την αναδιοργάνωση του στρατού ξηράς σε γαλλική αποστολή με επί κεφαλής το στρατηγό Eydoux ο οποίος ανέλαβε έργο τον Ιανουάριο του 1911. Το δε ναυτικό ανέλαβε την 11^η Απριλίου του ίδιου έτους αγγλική ναυτική αποστολή με επί κεφαλής τον ναύαρχο Tufnell. Παράλληλα, απέκοψε κάθε προνομιακό δεσμό αξιωματικών με μέλη του στρατιωτικού συνδέσμου, εφάρμοσε αξιοκρατικά κριτήρια για τη στελέχωση της ιεραρχίας και επανέφερε, ως κορυφαία κίνηση, στην ηγεσία του στρατού στη θέση του Γενικού Επιθεωρητή τον διάδοχο Κωνσταντίνο προς αποκατάσταση της ομαλότητας. Τέλος, στο εξοπλιστικό σκέλος προμήθευσε το στρατό με νέα όπλα, παρέλαβε το θωρηκτό «Αβέρωφ» (1911) και ολοκλήρωσε με τις τελευταίες ναυτικές παραγγελίες στη Γερμανία ενός ακόμη θωρηκτού, δύο καταδρομικών και έξι αντιτορπιλικών (1912).

Ο συνδυασμός αξιοκρατίας, εκπαίδευσης, πειθαρχίας και εξοπλισμού είχε σαν αποτέλεσμα την αναπέρωση του ηθικού, τη σφυρηλάτηση υψηλού στρατιωτικού φρονήματος και την μεταμόρφωση του στρατεύματος από «ασκέρι» σε σύγχρονο στρατό. Αυτό εξασφάλισε την αναγκαία, για το συνολικό μεταρρυθμιστικό του πρόγραμμα, σταθερότητα και του έδωσε τη δυνατότητα να υλοποιήσει τους εθνικούς στόχους αλυτρωτισμού. Ταυτόχρονα, αύξησε τη διαπραγματευτική ισχύ της χώρας στο εξωτερικό, σε μια ταραχώδη περίοδο με έντονες γεωπολιτικές εξελίξεις και ανακατατάξεις που ο ιδιαίτερα διορατικός Εθνάρχης διέκρινε ότι συγκυριακά και υπό προϋποθέσεις ήταν ευνοϊκή για την Ελλάδα.

VI. ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΤΥΧΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Στον τομέα της Εξωτερικής πολιτικής επέδειξε πυρετώδεις διαβουλεύσεις για τη διπλωματική προετοιμασία της χώρας, αναφορικά με τον επερχόμενο Τουρκικό πόλεμο στα Βαλκάνια ο οποίος πλησίαζε απειλητικά. Η πολιτική του στα Βαλκάνια είναι ανάλογη του οράματος του Ρήγα Φεραίου και αυτής που προσπάθησε ανεπιτυχώς να ακολουθήσει ο Χαρίλαος Τρικούπης το 1864.

Τις λαμπρότερες σελίδες όμως της ένδοξης διπλωματικής του ιστορίας θα γράψει αργότερα στη Διάσκεψη της Ειρήνης (1919-1920), με αποκορύφωμα τη Συνθήκη των Σεβρών (10/08/1920) μέσω της οποίας ο Βενιζέλος θα επιτύχει την πραγμάτωση των ονείρων του ελληνισμού δημιουργώντας την Ελλάδα των «δύο ηπείρων και πέντε θαλασσών». Η

συγκεκριμένη συνθήκη αποτελεί τη μεγαλύτερη διπλωματική επιτυχία του Βενιζέλου, είναι αντάξια του μεγαλείου και της ιδιοφυΐας του και πέραν της ελληνικής και βαλκανικής απήχησης, είχε πανευρωπαϊκές και εν μέρει παγκόσμιες προεκτάσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της ιδιοφυΐας και διορατικότητας του Βενιζέλου αποτελεί το άρθρο 36 της Συνθήκης με το οποίο εξασφάλισε τη συνεργασία της Αγγλίας και της Ρωσίας, ως εγγυήτριες δυνάμεις, προκειμένου να κάμψει τις όποιες αντιδράσεις των Τούρκων, τις οποίες διαισθανόταν, και να επιτύχει την εφαρμογή των όρων της Σύμβασης εδραιώνοντας έτσι την ελληνική ενεργό Θέση στη Μικρασία.

Στη συνέχεια όμως η φυσική μοίρα της παρακμής ήταν αναπόφευκτη με έναρξη τις εκλογές την 1^η Νοεμβρίου 1920 που καταψηφίστηκε. Τελευταία αναλαμπή ως «κύκνειο άσμα» των διπλωματικών επιτυχιών του αποτελεί η συμμετοχή του, σαν αρχηγός της ελληνικής αποστολής, στη Συνθήκη της Λοζάνης (7 Νοεμβρίου 1922 – 21 Ιουλίου 1923). Η εμφάνισή του σε αυτή θα αποτρέψει την ταπείνωση και τη ντροπή και θα προσδώσει κύρος, αξιοπρέπεια και ελπίδες στην αντιπροσωπία των ηττημένων. Μεγαλειώδης στιγμή αποτελεί ο λόγος του στη διάσκεψη τον οποίο συνόδευσε καθ' όλη τη διάρκειά του νεκρική και αδιατάρακτη σιγή στην αίθουσα Συνεδριάσεων. Αμέσως μετά το πέρας αυτού ελίθη η Συνεδρίαση διότι εξέλειπε πλέον η διάθεση από τον οποιοδήποτε να μιλήσει ή να ακούσει.

Σημαντική επιτυχία στην παραπάνω συνθήκη αποτελεί η ανταλλαγή των πληθυσμών που πέτυχε και έδωσε πατρίδα σε 1.300.000 απάτριδες και περιπλανώμενους Έλληνες της Μικρασίας. Τα οφέλη αυτής της επιτυχίας έγιναν ορατά τα επόμενα χρόνια διότι αυξήθηκε ο πληθυσμός της Ελλάδας, άνθισαν οι τέχνες και το εμπόριο (επρόκειτο για ιδιαίτερα ικανό ανθρώπινο δυναμικό στους αναφερόμενους τομείς) και εξέλειπε στο μέλλον η πιθανή αφορμή για νέες γεωπολιτικές αναταράξεις.

VII. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος αποτελεί πρότυπο πολιτικού ηγέτη και σημείο αναφοράς για κάθε προοδευτική και εκσυγχρονιστική πολιτική με ανεπανάληπτες στρατιωτικές και διπλωματικές επιτυχίες. Η εμφάνισή του στην πολιτική σκηνή της Ελλάδας τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο μόνο σαν Θείο δώρο μπορεί να θεωρηθεί. Εκτός από τον τίτλο του Εθνάρχη, Εκσυγχρονιστή και Μεταρρυθμιστή δικαιούται να χαρακτηριστεί και Πατριάρχης της πολιτικής.

Τα επιτεύγματά του είναι τεράστια και εναποθέτουν ένα βαρύ φορτίο στους ώμους όλων εμάς των νεοτέρων. Δεδομένης της χαλεπότητας των καιρών, στην εποχή μας που καθιστά επίκαιρη όσο ποτέ τη ρήση του Καζαντζάκη «Κυριάρχησαν τα πάθη και χάθηκε η αντρείοσύνη» επιτακτική είναι η ανάγκη για εμάς τους νέους να υιοθετήσουμε με περισσή φρόνηση την τακτική της ενεργούς παρέμβασης ενάντια στην παθητική προσαρμογή. Οι δε πολιτικοί μας να αποδυσθούν την διάφανη εσθία της Αφροδίτης και να ενδυθούν αυτή της πάνσοφης Αθηνάς και εκείνη της δυναμικής Αρτέμιδος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γιάννης Μανωλικάκης, Ελευθέριος Βενιζέλος- Η άγνωστη ζωή του, εκδόσεις «γνώση».

2. Εγκυκλοπαίδεια Δομή, τόμος 5, εκδόσεις Δομή
3. Ιστοσελίδα του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών και Μελετών Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος
www.venizelos-foundation.gr.
4. Ιστοσελίδα www.istoria.gr.
5. Ιστοσελίδα www.siatistanews.gr